

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.63.290-299>

УДК 727.7

Куцевич Вадим Володимирович

доктор архітектури, професор,

завідувач кафедри архітектурного проектування цивільних будівель і споруд

Київський національний університет будівництва і архітектури

kutsevych.vv@knuba.edu.ua

<http://orcid.org/1000-0001-6128-7410>

СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ МУЗЕЇВ

Анотація: у статті розглядаються поступові процеси універсалізації та розширення винятково музейних функцій та перетворення музею в хаб, аналогічно транспортному вузлу, який об'єднує кілька різнофункціональних об'єктів.

За даними Всесвітньої Ради музеїв (ICOM) у світі існує понад 55 тис. музеїв. Лідерами серед них є художні музеї – Лувр (Париж, Франція), Метрополітен (Нью-Йорк, США) та Британський музей (Лондон, Велика Британія).

Українські музеї мають також великий культурний потенціал і входять до десятки країн Європи за кількістю існуючого надбання. В той же час майже 90% культурно-мистецької складової України знаходиться поза межами використання і потребує створення відповідної матеріальної бази для розвитку музейної діяльності [1, 2, 3].

Ключові слова: музей; багатофункціональний об'єкт; архітектурно-планувальна організація; містобудівна домінанта; художня концепція.

Поставка проблеми. Визначення феномену музею крізь призму архітектурного об'єкта в широкому контексті культурних трансформацій і виявлення ролі і функції його у громадському просторі.

Актуальність дослідження обумовлене тим, що сучасний музей повинен прагнути до розвитку, не боятися виходити за межі наявного музейного простору, а також розширювати свої функціональні рамки за рахунок сучасної архітектурно-планувальної організації із застосуванням гнучких структур та технічного обладнання.

Послідовно розглядаючи особливості функціонування музеїв у різних історичних періодах, визначено, що залежність від стратегій відношення до минулого змінювалось сприйняття музейного предмета і музейної структури, а відповідно і відбудовувалася або руйнувалася типологія музейної будівлі [4-8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нова культурна політика розвитку музеїв та музейної діяльності здійснюється згідно з Законом України «Про музеї та музейну справу» від 29.06.1995 р. № 250/95 (зі змінами 2000-2020 рр.) та Постанови кабінету міністрів України від 20 липня 2000р. № 1147 «Про затвердження Положення про Музейний фонд України». За цими напрямками видані державні нормативні акти, посібник з музеєлогії (Ф. Вайдахера), книги (К. Фремптона, Г. Болотова, К. Сурикової, Kurt W. Forster, Kenneth Powell, К. Серві, Є. Овсянникової, Paul von Naredi-Rauner, К.Інгрем), дисертації (В.Дивака, С.Марінової), наукові публікації В.Куцевича, Т. Ноговіциної та Н. Карпової, С. Руденка, Є. Земницького, К. Бабкиної, Ван Чжао Хун та ін.).

Мета дослідження. Виявити і проаналізувати сучасні напрямки формування багатофункціональних музеїв.

Методи дослідження. Особливими методами застосованими у дослідженні є: загально наукові методи, які включають огляд вітчизняної та зарубіжної літератури з питань музейної справи та проектування, будівництва та експлуатації музеїв; теоретичні методи: узагальнення практики проектування і будівництва музеїв, ознайомлення з нормативною базою їх проектування; емпіричні методи: опис, спостереження, сприйняття архітектурних образів.

Основна частина. На основі проведених досліджень та пошукового проектування виявлено, що розширення музейних функцій призвели до формування нової типології музеїв.

У теперішній час будуються і проектуються музейно-театральні, музейно-освітні, музейно-туристичні комплекси і кластери, музеї та інші значущі міські об'єкти. Вони зводяться у безпосередній близькості один до одного, створюючи комплекси та агломерації.

Музей-хаб не обов'язково повинен бути масштабним або надзвичайно розгалуженим. Дуже важливо, щоб він надавав можливість організації взаємодії різних систем.

Прикладом нового типу музею є – театр-музей Сальвадора Далі, видатного художника ХХ сторіччя, який став візитною карткою м. Фігереса (Іспанія), дуже популярний серед туристів [9]. Цей музей є наймасштабнішим сюрреалістичним об'єктом у світі і одним з найкрупніших проєктів геніального містифікатора.

С. Далі створив театр-музей ще при житті у вересні 1974 р. Ескізи до проєкту відновлення напівзруйнованої будівлі театру розробляв безпосередньо С. Далі, а реалізацією реконструкції займалися архітектори Жоакім Рос де Раміс і А. Бокатерра. У результаті був зведений «середньо - вічний замок» маючий вид святкового торта, де на яскравих теракотових стінах розкинуті золотисті

рельєфні елементи – навіяні улюбленими католонськими булочками С.Далі. По периметру покрівлі і на завершеннях башт розміщені балануючі гігантські яйця та встановлені золоті манекени Шалтай-Балтаї. Будівлю театру-музею – вінчає прозора скляна баня, спроектована архітектором Е. П. Пінеро.

Внутрішній простір театру-музею створює ілюзію перебування у сформованому художником іншому світі: із залу для глядачів пандус веде на «сцену», глухі коридори, не прозорі скляні стіни приміщень, виконані у тримірній версії творів Далі. В колекції музею нараховується 1500 різноманітних експонатів: розписи стін, скульптури, зображення на стелі, окремі картини тощо. У музеї є підземна каплиця і зали «Вежі Галатеї», які колись були частиною середньовічного міста.

Виникає питання, чому цей об'єкт має назву: театр-музей? По-перше, раніше в цій будівлі містився муніципальний театр, який згорів у 1939 р., а по-друге, представлена експозиція музею нагадує театральну дію спектаклю, що сприяє виникненню зацікавленості у численних відвідувачів цього надзвичайного театру музею.

Ідеї взаємозв'язку і поєднання, які відсилають до механізації, часто асоціюють у архітекторів з образами промислових об'єктів (фабрики, заводи тощо). Ці образи у подальшій практиці активно реалізуються у новітніх проєктах.

Одним із перших таких об'єктів став Центр Помпиду у Парижі (арх. Р. П'яно і Р. Роджерс. 1977), який з моменту його революційного створення, завдяки своїй видимій структурі (хай-тек) та сміливого пофарбування став символом ХХ століття. Йому належить найбільша колекція сучасного європейського мистецтва, в якому поряд з колекціями образотворчого мистецтва експонуються твори дизайну, архітектури, а також фото і медіа. У центрі щорічно проводяться близько 20-ти монографічних або тематичних виставок, а також пропонується широка програма, в яку входять концертні, музичні, танцювальні, театральні вистави, перфоманси, кінопокази, діє велика бібліотека. Все це зроблено з врахуванням вікових потреб відвідувачів (діти, дорослі, пенсіонери).

Центр Помпиду є прикладом проєктувального підходу і орієнтованого на неозначеність і оптимальну гнучкість планувальних рішень [10-13].

Новітні ідеї музейного будівництва реалізовано у конкурсному проєкті музейно-інформаційного центру у м. Києві (арх. О. Я. Костенко, В. В. Куцевич, В. А. Грунський 1978). В центрі було передбачено площу-променад з двома форумами, садом скульптур, символом-центром (монументальні інформаційні екрани), експозиційні зали з гнучким плануванням, медіатеку та багатофункціональні зали [14]. Крім того, до складу центру було вперше

введено Трапезну церкву Михайлівського монастиря та відкриті фундаменти Михайлівського Золотоверхого собору із скляним покриттям, що дало змогу об'єднати образно-архітектурне рішення сучасного об'єкту з історичною архітектурною спадщиною (рис. 1а).

До визначеного явища у музейній архітектурі нового напрямку слід віднести музей у Більбао (Іспанія), який розташовано в регіоні з віковою промисловою спеціалізацією. Коли почалися розмови про відкриття музею Гуггенхайма, це викликало загальне непорозуміння. Здавалось, останнє, що можна зробити для відновлення економічного балансу міста, - побудувати музей сучасного мистецтва. Але вирішили використати цей проєкт як імпульс змін. Проєктування музею було доручено архітекторові Ф. О. Гері, що забезпечило будівлі міжнародний інтерес. (рис. 1б).

Станом на 2011 рік музей Гуггенхайма приніс Більбао 3,2 мільярда доларів. Будівлю було визнано однією з найбільш видовищних у світі в стилі деконструктивізму. Музей має центральний атриум заввишки 55 метрів і нагадує велику квітку, від якої розходяться об'ємні пелюстки, де розташовані анфілади виставкових залів для різних експозицій.

Як і більшість робіт Гері, будівля складається з м'яких контурів, які поєднують взаємодіючі форми. У музеї не знайдете нічого схожого на те, що виставляють у Ермітажі або у Луврі. Це неймовірно-захоплююче місце де панує потаємний дух сучасності. Тут регулярно відбуваються виставки. Також є й постійна експозиція на додаток – з інсталяціями, електронними панно та іншими об'єктами сучасного мистецтва.

Навколо музею розташовано незвичні скульптури, експонати. Будівля музею наповнена неочікуваними сюрпризами. У тиху безвітряну погоду всі відвідувачі музею можуть стати свідками страхітливого, а може й навіть химерного дійства, які посилюють враження присутності на фантастичному «кораблі».

Після заходу сонця над столицею Країни Басків, у музеї починається нове захоплююче дійство. Вмикаються вогняні фонтани, які зачаровують відвідувачів музею. Усе це «шоу» відбувається під акомпанемент незвичайної музики, що створює неземну атмосферу.

На перший огляд може здатися, що нема ніякої системи в архітектурно-планувальній організації музею. Але це не так, будівлю поділено на чотири окремі зони, в яких експонуються окремі напрями сучасного мистецтва: – абстракціонізм, кубізм, сюрреалізм та футуризм. Будівництво музею (1997) вплинуло на міську інфраструктуру і створення нових робочих місць. У Більбао з'явилася нова лінія метро та аеропорт. Робоче місто баскської провінції з високим рівнем безробіття та регулярними проявами сепаратизму

перетворилось в найпопулярніший міжнародний центр світового туризму [15-17].



а)



б)

Рис.1 Приклади багатофункціональних музеїв: а) Конкурсний проект музейно-інформаційного комплексу у Києві. Архіт. О.Я. Костенко, В.В.Куцевич, В.А.Грунський.; б) Музей у Більбао (Іспанія), архіт. Ф.О.Гері.

У сучасних музеях Західної Європи, Великобританії, США, Китаю широко розповсюджені мультимедійні компоненти, які використовуються як основи предмету експозиції, а також як допоміжні або роз'яснюючі елементи [18-20].

Зовсім інший тип музею знаходиться неподалік від підніжжя Акрополя, в історичному районі Афін «Макрияніс», де височить вражаюча будівля, зведена з подвійною метою – показати шедеври античного мистецтва та діалектично сполучати цей показ з Парфеноном – видатною пам'яткою світової культурної спадщини. Це музей Акрополя (архіт. М. Фотіадіс. 2009), який включає виставкові зали, кінозал, амфітеатр, приміщення для тимчасових виставок, а також кафе-ресторан, магазини, майстерні, паркінг та ін. [21].

Особливою характеристикою музею є його домінування над оточуючою частиною міста для максимального використання сяючого світла. Відкриті ділянки ззовні і заklenі підлоги у середині і зовні забезпечують огляд розкопок, над якими знаходяться музей Акрополя, надає видимий контакт з ним.

Подібні археологічні музеї існують у Кракові та Софії. На жаль, у Києві вже багато років археологічним знахідкам часів Київської Русі на Поштовій площі не можуть дати ладу. Розкопки на Поштовій площі почали проводити у 2015 р., де археологи знайшли добре збережену вулицю стародавнього Києва. Йдеться про створення унікального підземного археологічного музею.

І говорячи про вітчизняний досвід, слід відмітити ДП «Національно-культурно-художній та музейний комплекс Мистецький Арсенал» в Києві, створений на основі вдалої реконструкції промислової будівлі ХІХ ст. – пам'ятки архітектури та військової інженерії, де об'єднуються музейні, театральні, освітні та інформаційні функції.

Висновок. На основі узагальнення досвіду проектування, будівництва та експлуатації сучасних музеїв визначено, що починаючи з 70-х років ХХ ст. відбулося переосмислення підходів формування простору музеїв. яке сприяло розв'язанню соціально-комунікаційних проблем та трансформації ролі музеїв у суспільстві. Про це свідчать дослідження д-р. архіт. проф. В.В.Куцевича, канд. архіт. В.І.Дивака, Г.І.Болотова, С.В.Марінової, Ван Джао Хун, Є.Овсяннікової, К.Сурикової та інших науковців [3-4, 7-8, 12-14].

Наведені в статті приклади формування сучасних музеїв відносяться до безперервного історичного процесу архітектурної творчості та перетворення їх на основі культурних трансформацій у багатофункціональні комплекси із застосуванням мультимедійних засобів, архітектури та дизайну [6; 9; 10-14; 16; 17; 20].

Список джерел

1. Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29.06.1995 р. № 250/95 (зі змінами 2000-2020 рр.). ВВР, № 50, ст. 463.
2. ДБН В.2.2.9:2018. Громадські будинки і споруди. Основні положення. – Київ: Мінрегіон України, 2019. – С. 41.
3. Дивак В.І. Методичні засади архітектурно-планувального розширення художніх музеїв. Автореф. дис. к. арх.: 18.00.02 / КНУБА. – Київ, 2016. – 21 с.
4. Сурикова К. Музей: Архитектурная история. – Москва: Издательский дом Высшей школы экономики, 2021. – С. 129-141.
5. Ноговіцина Т.В., Карнова А.В. Принципи архітектурно-планувальної організації сучасних музеїв // Регіональні проблеми архітектури та містобудування: зб. наук праць. – Одеса «ОДАБА», - Вип. 13 «Теорія і практика». – С. 81 - 86.
6. Paul von Naredi-Rainer. Museum Buildings. – Basel: Design Manual. 2004. – 250 p.
7. Марінова С.В. Художні музеї США: історичні традиції та еволюція. Автореф. дис. к. мистецтв.: 17.00.08 / КДІК – Київ, 1997. – 23 с.
8. Овсянникова Елена. Архитектурная типология. – Екатеринбург: TATLIN, 2015. – С. 28-29.
9. Інґрем К. Це Далі / Перекл. з англ. Р.Паранько. – Львів: Вид-во Старого Лева, 2018. – С. 74.
10. Фремpton К. Современная архитектура. Критический взгляд на летопись развития. Пер. з англ. Дубченко Е.А. – Москва: Стройиздат, 1990. – С. 416 - 419.
11. Kenneth Powell. Richard Rogers. Complete Works. Volume One – London: Phaidon Press Limited, 1999. – P. 102-133.
12. Куцевич Вадим. Новітня архітектура Парижа // Архітектура України. – Київ, 1991. – № 6. – С. 50-55.
13. Болотов Г.І. Основи формування середовища. – Київ: «Лазурит-Поліграф», 2012. – С. 267-274.
14. Куцевич В.В. Творчий феномен конкурсного проектування // Будівництво України. – Київ, 2019. – №1. – С. 13-14.
15. Руденко С. Б. Музей як засіб розв'язання соціально-комунікаційних проблем // Культура і сучасність: альманах. – Київ: Ідея-принт, 2018. – № 2. – С. 22-27.
16. Земницький Е. Виток спирали // Вокруг света. – Москва, 2002. – № 1 (2736). – С. 98-107.
17. Kurt W. Forster. Frank O. Gehry. The Complete Works. Irancescodal Co. – New York: The Monacelli Press, 1980. – P. 480-497.

18. Вайдагер Ф. Загальна музеєлогія: Посібник / Перекл. з нім. В.Лозинського, О.Лянга, Х.Назаревича. – Львів: «Літопис», 2005. – 632 с.
19. Бабкина К. Музей всего // Travel professional magazine. – Київ, 2013. – № 5. С. 76-77.
20. Ван Чжао Хун. Архітектурно-дизайнерське рішення Tree ART MUSEUM в Пекіні: Переосмислення традиційних підходів // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва: зб. наук праць. – Харків: ХДАДМ, 2018. – № 3. – С. 13-17.
21. Серви Катерина. Акрополь. Музей Акрополя. – Афины: ЕКДОТИКЕ ATHENON S.A., 2011. – С. 94-167.

References

1. Zakon Ukrainy` «Pro muzeyi ta muzejnu spravu» [*About museums and museum business*] vid 29.06.1995 r. № 250/95 (zi zminamy` 2000-2020 rr.). VVR, № 50, st. 463. (in Ukrainian)
2. DBN V. 2.2-9: 2019. Gromads`ki budivli i sporudy`. Osnovni polozhennya. Ky`yiv: Minregion Ukrainy`. 2019 (zi zminamy` 2022) [*Public buildings and structures. Substantive provisions. Kyiv: Ministry of Regional Development of Ukraine. 2019 (as amended in 2022)*]. (in Ukrainian)
3. Dy`vak V.I. (2016) Metody`chni zasady` arxitekturno-planuval`nogo rozshy`rennya xudozhnix muzeyiv [*Methodical bases of architectural and planning expansion of art museums*] Avtoref. dy`s. k. arx. :18.00.02/KNUBA. – Ky`yiv, 21 s. (in Ukrainian)
4. Surikova K. (2021) Muzey: Arkhitekturnaya istoriya [*Architectural history.*]- Moskva: Izdatelskiy dom Vysshey shkoly ekonomiki, – P-p. 129-141. (in Russian)
5. Nogovicy`na T.V., Karnova A.V. Pry`ncy`py` arxitekturno-planuval`noyi organizaciyi suchasny`x muzeyiv` [*Principles of architectural and planning organization of modern museums*]// Regional`ni problemy` arxitektury` ta mistobuduvannya: zb. nauk pracz. – Odesa «ODABA», - Vy`p. 13 «Teoriya i prakty`ka». – S. 81-86. (in Ukrainian)
6. Paul von Naredi-Rainer. Museum Buildings. – Basel: Design Manual. 2004. – 250 p. (in English)
7. Marinova S.V. (1997) Xudozhni muzeyi SShA: istory`chni trady`ciyi ta evolyuciya [*US Art Museums: Historical Traditions and Evolution*]. Avtoref. dy`s. k. my`stecztv.: 17.00.08 / KDIK – Ky`yiv, 23 s. (in Ukrainian)
8. Ovsyanny`kova Elena. (2015) Arxy`tekturnaya ty`pology`ya [*Architectural typology*] – Ekateryn`burg: TATLIN, S. 28-29. (in Russian)

9. Ing`rem K. Ce Dali (2018) / Perekl. z angl. R.Paran`ko [*This is Dali / Translated. from English R. Paranko*]. – L`viv: Vy`d-vo Starogo Leva, S. 74. (in Ukrainian)
10. Frempton K. (1990) Sovremennaya arxy`tektura. Kry`ty`chesky`j vzglyad na letopy`s` razvy`ty`ya. Per. z angl. Dubchenko E.A. [*Modern architecture. A critical look at the chronicle of development. Per. from English Dubchenko E.A.*] – Moskva: Stroj`zdat, S. 416-419. (in Russian)
11. Kenneth Powell. Richard Rogers. Complete Works. Volume One – London: Phaidon Press Limited, 1999. – P. 102 - 133. (in English)
12. Kucevy`ch Vady`m. (1991) Novitnya arxitektura Pary`zha [*The latest architecture of Paris*] // Arxitektura Ukrayiny`. – Ky`yiv, № 6. – S. 50 - 55. (in Ukrainian)
13. Bolotov G.I. (2012) Osnovy` formuvannya seredovy`shha [*Fundamentals of environmental formation*]. – Ky`yiv: «Lazury`t-Poligraf», S. 267 - 274. (in Ukrainian)
14. Kucevy`ch V.V. (2019) Tvorchy`j fenomen konkursnogo proektuvannya [*Creative phenomenon of competitive design*] // Budivny`cztvo Ukrayiny`. – Ky`yiv, № 1. – S. 13 - 14. (in Ukrainian)
15. Rudenko S. B. (2018) Muzej yak zasib rozv'yazannya social`no-komunikacijny`x problem [*Museum as a means of solving social and communication problems*] // Kul`tura i suchasnist`: al`manax. – Ky`yiv: Ideya-pry`nt, № 2. – S. 22 - 27. (in Ukrainian)
16. Zemny`cz`ky`j E. (2002) Vy`tok spy`raly` // Vokrug sveta [*Spiral turn*]. – Moskva, № 1 (2736). – S. 98 - 107. (in Russian)
17. Kurt W. Forster. Frank O. Gehry. (1980) The Complete Works. Irancescodal Co. – New York: The Monacelli Press, P. 480 - 497. (in English)
18. Vajdaxer F. (2005) Zagal`na muzeyologiya: Posibny`k / Perekl. z nim. V.Lozy`ns`kogo, O.Lyanga, X.Nazarevy`cha [*General Museology: A Handbook*]. – L`viv: «Litopy`s», 632 s. (in Ukrainian)
19. Babky`na K. (2013) Muzej vsego [*Museum of everything*]// Travel professional magazine. – Ky`yiv, № 5. S. 76 - 77. (in Ukrainian)
20. Van Chzhao Xun. (2018) Arxitekturno-dy`zajners`ke rishennya Tree ART MUSEUM v Pekini: Pereosmy`slennya trady`cijny`x pidxodiv [*Architectural and design solution Tree ART MUSEUM in Beijing: Rethinking traditional approaches*] // Visny`k Xarkivs`koyi derzhavnoyi akademiyi dy`zajnu i my`stecztva: zb. nauk prac`. – Xarkiv: XDADM, № 3. – S. 13 - 17. (in Ukrainian)
21. Servy` Katery`na. (2011) Akropol`. Muzej Akropolya [*Acropolis. Acropolis Museum*]. – Afy`ny: EKDOTIKE ATHENON S.A., S. 94 - 167. (in Ukrainian)

Annotation

Kutsevich Vadym, Doctor of Architecture, Professor, Head of the Department of Architectural Design of Civil Buildings and Structures, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Modern trends in the formation of multifunctional museums

The article discusses the historical background and progressive processes of universalization and expansion of exclusively museum functions and the transformation of museums into a hub, similar to a transport hub that combines objects of different functions.

According to the World Council of Museums (ICOM), there are more than 55 thousand museums in the world. The leaders among them are art museums - the Louvre (Paris, France), the Metropolitan (New York, USA) and the British Museum (London, UK).

Ukrainian museums also have great cultural potential and are among the top ten countries in Europe in terms of the number of works of art available. At the same time, more than 90% of the cultural and creative artistic component of Ukraine is without the possibility of use and exposure.

It has been revealed that a modern museum should strive for development, not be afraid to go beyond the existing museum space, and also expand its functional scope through the use of a modern architectural and planning organization with flexible structures.

Consistently considering the features of the functioning of museums in different historical periods, it was revealed that the dependence of strategies for relating to the past has changed the perception of a museum object and museum structure. Accordingly, the typology of museum spaces was made or destroyed.

So, it is determined that starting from the 70s of the XX century. there was a rethinking of the approaches to the formation of the space of museums, which contributed to the solution of social and communication problems and the transformation of the role of museums in society.

The given examples from domestic and foreign experience in designing, building, operating museums refer to the continuous process of architectural creativity.

Keywords: museum; multifunctional object; architectural and planning organization; urban dominant; artistic concept.